CZU: [94 + 711.434](498.7-21)″1918/1940″ https://doi.org/10.59295/sum10(220)2025_08

„MODERNIZAREA” ORAȘULUI DE REȘEDINȚĂ EPISCOPALĂ BĂLȚI ÎN REFLECȚIA REALITĂȚILOR INTERBELICE

Mariana MIHALEVSCHI,
Universitatea de Stat din Moldova

Un rol deosebit în modernizarea localităților urbane interbelice au avut personalitățile marcante din istoria locală. Pentru a evidenția această afirmație încercăm prin acest studiu să evidențiem rolul episcopului Visarion Puiu în organizarea și dezvoltarea urbană a reședinței episcopale Bălți. În cei 12 ani de păstorie ca episcop al Episcopiei Hotinului, a dat dovadă de o motivație deosebită care a contribuit pozitiv la bunăstarea orașului de reședință. Cunoscut îndeosebi prin realizările sale de construcții de edificii și biserici, mai puțin sunt cunoscute activitățile episcopului în „modernizarea” și organizarea infrastructurii orașului Bălți. Propunerile sale și ale comitetului cetățenesc, pe care îl conducea, înaintate autorităților publice locale, au contribuit la realizarea unor activități cum ar fi: pavarea străzilor, organizarea cartierelor, acțiuni sociale și culturale pe care și astăzi le descoperim în istoria urbei bălțene.

Cuvinte-cheie: *episcopul Visarion Puiu, Bălți, modernizare, oraș de reședință.*

„THE MODERNIZATION” OF THE DIOCESE CITY OF BĂLȚI IN THE CONTEXT OF INTERWAR SOCIETY

Prominent figures in local history played a special role in the modernisation of urban areas during the interwar period. In this study, we examine the role of Bishop Visarion Puiu in the organisation and urban development of the Diocese residence of Bălți. During his twelve years as Bishop of the Diocese of Hotin, he demonstrated exceptional motivation that had a positive impact on the city in which he worked. While he is especially known for his achievements in constructing of religious buildings and churches, his activities in the ‚modernisation’ and organisation of Bălți’s infrastructure are less well known. The proposals he submitted to the local public authorities toghether with the citizens’ committee contributed to the street paving, teritory organisation, social and cultural initiatives that can still be seen in Bălți today.

Keywords: *Bishop Visarion Puiu, Bălți, modernisation, city of residence.*

În organizarea istoriei unei națiuni un rol aparte au personalitățile implicate în deciziile în regiune. Pentru a demonstra aceste afirmații încercăm să evidențiem rolul episcopului Visarion Puiu în organizarea orașului de reședință a Episcopiei Hotinului. Episcopia Hotinului, cu reședința la Bălți, își începe istoria din 1923. Lipsa dotării orașului cu edificii, cu clădiri publice, cu străzi pavate a creat un spațiu de muncă asiduă în cei 12 ani de prezență a domniei sale la Bălți, care se face resimțită și azi în această localitate urbană.

Preliminarii istorice

Istoria orașului Bălți, ca centru urban, își consolidează poziția după instituirea acestuia ca centru județean în anul 1818 [10, p. 106]. În această perioada Bălțiul a avut statut de oraș embaticar. Primii proprietarii au fost familia Panaite, iar prin relații de mariaj pământurile orașului au trecut în mâinile familiei Catargi și Crupenschi. Specificul embaticar a lăsat o amprentă vădită în dezvoltarea urbei, iar prin semnarea actului de unire din 27 martie 1918, a adus transformări radicale asupra situației administrative și economice a orașului.

Pentru organizarea și amenajarea orașului a fost realizat *Primul plan de sistematizare,* elaborat de inginerul cadastral K. A. Pomorțev și a fost aprobat la 9 februarie 1845 [16, p. 110]. Planul radial în formă de evantai cuprindea trei sectoare și delimita hotarele orașului. Spre sfârșitul secolului XIX a apărut o strictă necesitate de dezvoltare a orașului în afara limitelor stabilite la 1845. Hotarele orașului au fost propuse spre modificare conform *Planului de extindere a orașului din 1909 – 1913*, care au permis ulterior apariția noilor cartiere și lărgirea orașului cu douăsprezece sectoare noi. Planul prevedea un teritoriu pentru construcția întreprinderilor industriale, care făcea parte din moșia Teioasa, proprietatea familiei Catargi [1, f. 109-110].

Primii pași spre „modernizarea” orașului au fost întrerupți de Primul Război Mondial, iar actul Unirii Basarabiei cu România din 27 martie 1918 a contribuit la accelerarea procesului de dezvoltare a orașului.

Reformarea statului unitar român a contribuit benefic la transformările urbei după 1918. Reforma agrară a avut drept scop împroprietărirea cetățenilor României. Împroprietărirea în orașul Bălți s-a realizat „din contul proprietăților familiilor Catargi și Crupenschi în 1922, pe teritoriul cărora se afla orașul” [13, p. 99]. Planurile de parcelare a terenurilor pentru împroprietărirea funcționarilor, veteranilor de război, ofițerilor au fost îndeplinite de către reprezentanții Casei Noastre. Terenurile libere au trecut în gestiunea Primăriei comunale Bălți, în baza cărora acestea au fost repartizate ulterior pentru necesitățile orașului. Neregularitățile apărute în timpul repartizării terenurilor împroprietăriților a stârnit un șir de nemulțumiri în societatea bălțeană. Cele mai nemulțumite erau persoanele care au fost împroprietărite, dar și organizațiile publice noi create. Episcopia Hotinului, formată în 1923 în acest oraș, se numără printre instituțiile care au fost împroprietărite din terenul expropriat. Beneficiind de această împroprietărire Episcopia Hotinului, în frunte cu episcopul Visarion Puiu, a întâmpinat un șir de probleme apărute în perioada următoare a actului de împroprietărire.

Pentru elucidarea tematicii propuse, un interes deosebit îl reprezintă corespondența Episcopiei Hotinului întreținută de episcopul Visarion Puiu cu autoritățile centrale și administrația primăriei Bălți. Diversele probleme menționate în corespondența oficială identifică direcțiile de acțiuni înaintate de către episcopul Visarion Puiu și formează obiectivul principal ale direcțiilor de acțiuni propuse pentru conturarea unui proiect urban modern pentru Bălți.

Construcţile bisericilor şi centrelor ecleziastice în oraşul de reşedinţă a Episcopiei Hotinului

Una dintre direcțiile prioritare ale activității episcopului Visarion Puiu, după instalarea sa la Bălți, a fost organizarea centrelor ecleziastice. Centrele ecleziastice erau reprezentate prin catedrala episcopală, reședința și toată gospodăria acesteia și bisericile parohiale. Scopul inițial a fost obținerea terenurilor de construcție, dar și legiferarea imobilelor. Aceste centre ecleziastice trebuiau să confere urbei-reședință o identitate spirituală și administrativă. Toate eforturile au fost orientate spre construcția edificiilor corespunzătoare necesităților bisericești și intereselor de dezvoltare a orașului.

Procurarea terenurilor, înălțarea unor noi construcții (biserici), dar și alte realizări au contribuit la crearea unei imagini frumoase a Episcopiei Hotinului. „Achizițiile imobilelor pentru serviciile episcopiei, ridicarea palatului rezidențial, a parcului cu gospodăriile monahale și vlădicești, vorbesc de la sine despre o mare forță creatoare, despre un realizator care s-a depășit pe el însuși. Iar prin zidirea măreței catedrale din orașul nostru numele preasfințitului Visarion va dăinui mii de ani și va afirma cu tărie vrednicia ctitorului de biserici și întemeietor de eparhii. Căci tot ce a realizat Înalt prea Sfinția Sa a fost un imperativ al timpului, o poruncă Dumnezeiască, ar putea fi spus un imbold național căruia i s-a supus și s-a izbândit” [11, p. 48].

Aceste inițiative reflectă viziunea lui Visarion Puiu de integrare a construcțiilor religioase în procesul de modernizare a orașului și, în același timp, au devenit un simbol identitar național prin elementele definitorii caracteristici arhitecturii tradiționale românești.

Amenajarea cartierelor şi aprobarea planului urbanistic al oraşului Bălţi

Un alt domeniu central al intervențiilor episcopului Visarion Puiu a fost organizarea cartierelor noi din jurul reședinței episcopale și catedralei. În viziunea sa, dezvoltarea urbană trebuia să respecte principii edilitare moderne și să ofere orașului o „înfățișare civilizată”, în opoziție cu parcelările haotice promovate de autoritățile locale. Primele încercări de a acționa pentru bunăstarea orașului sunt menționate în înregistrările corespondenței episcopului din august 1923 către Ministerul lucrărilor publice, în care descrie că localitatea „are cea mai urâtă așezare în țara noastră” și „zace înconjurat cu bălți de noroi”, deși are împrejur coline pe care nimeni nu le-a folosit”. Aceste fraze reflectau situația orașului de reședință și apăreau permanent în corespondența oficială a episcopiei cu autoritățile locale și cele centrale. Motivația acestor formulări în corespondență era „a da noului oraș o înfățișare modernă”, dar cel mai important era „să se țină seama de regulile edilitare cerute să se construiască în jurul catedralei un oraș civilizat”, „cu toate înlesnirile vremurilor moderne, pentru o înfățișare superioară prin construcții în stil național” [2, f. 3, 3v]. În aceeași scrisoare adresată Ministerului lucrărilor publice din București, episcopul înaintează patru propuneri: constituirea unui comitet local din cinci persoane, care să se ocupe și să ajute la realizarea planului de dezvoltare a orașului; invitarea unui inginer specialist din serviciul tehnic al statului care să supravegheze executarea

viitorului plan al orașului; să se restituie planul depus spre cercetare, cu modificările necesare cu privire la modul de parcelare a terenurilor împroprietărite, interzicerea împroprietăririlor persoanelor străine, iar lucrările de parcelare începute în 1922 și construcțiile locuințelor, începute samavolnic, să fie stopate. Astfel se prevedea că aceste acțiuni trebuiau să rezulte într-un plan structurat și regulamentul de construcție a orașului trebuia elaborat de un personal calificat, în care să fie prevăzute amenajările și starea sanitară a noului oraș. Propunerile înaintate trebuiau să rezolve problemele existente și lipsurile Episcopiei, dar în același timp prevedeau folosirea potențialului acestui oraș.

În corespondența din august-octombrie 1923 a Episcopiei Hotinului cu instituțiile statului sunt descoperite neajunsurile și problemele care existau în acel moment în oraș. Printre aceste neajunsuri în scrisorile date se menționa lipsa personalului tehnic specializat în proiectarea urbanistică. Din cauză că consiliul tehnic superior din cadrul primăriei comunale Bălți nu avea cunoștințe specializate în domeniul urbanizării și proiectării de cartiere, planul inițial de sistematizare a orașului avea nevoie de un șir de modificări [17, p. 285]. Planul-proiect, aprobat preventiv în mai 1923 de către consiliul tehnic superior, necesita a fi revizuit de persoane calificate și ulterior să fie aprobat definitiv.

Despre situația împroprietării orașului Bălți se descria în răspunsul emis, pe 20 septembrie 1923, de Comandamentul militar al Basarabiei către Episcopia Hotinului. Scrisoarea conținea raportul Comandantului diviziei nr. 7 care raporta despre împroprietărirea realizată de autoritățile bălțene. În Bălți, în prima etapă a derulării procedurii de împroprietărire s-au ocupat „Casa noastră" și primăria comunei urbane Bălți. În următoarea etapă primăria trebuia să împroprietărească funcționarii, ofițerii, văduvele și orfanii de război. În scrisoare se mai menționa că planul de parcelare elaborat de „Casa noastră" nu fusese aprobat de organele superioare. Ulterior, primăria, care își luase obligația să realizeze un plan general fără să modifice lucrările anterioare, rămânea în continuare singura autoritate care realiza împroprietărirea [2, f. 9]. Răspunsul din 29 septembrie 1923 cu nr. 7113, expediat de serviciul administrativ al primăriei comunei urbane Bălți, semnat de președintele comisiei interimare Ștefan Sadovici [9, p. 89], comunica Episcopiei că filiala centrală din Chișinău „Casa noastră" a emis ordinul „să predea dlor Catargi în cursul acestei luni câtimea de 100 ha, teren din pământurile cu care comuna Bălți a fost împroprietărită" [2, f. 11], care la moment coincidea cu o parte din terenurile distribuite funcționarilor prin hotărârea nr. 43 din 27 octombrie 1922 a Comisiei Județeană de Expropriere și Împroprietărire a Județului Bălți. În scrisoare se mai menționează că o parte din împroprietăriți „aveau deja construite case și garduri". Următoarele scrisori adresate indică nemulțumirile episcopului printre ele se numără: interzicerea parcelării terenurilor oamenilor săraci sau străinilor care au procurat terenul de la familia Catargi, construcții neuniforme, neindicarea hotarelor în planul de sistematizare a terenului Episcopiei. „Solicitările episcopului" erau înaintate concomitent Ministerului lucrărilor Publice, Ministerului de Interne și Primăriei comunei urbane Bălți.

Într-un extras trimis Episcopiei Hotinului, din 2 ianuarie 1925, din arhiva notarială, se confirma că terenurilor donate episcopiei Hotinului erau parte din pământurile expropriate conform art. 36 din Legea agrară pentru Basarabia. De asemenea, se menționa că terenul donat de primărie nu era încă răscumpărat de stat de la proprietarii orașului de la care a fost expropriat, iar primăria avea obligația să răscumpere aceste terenuri de la foștii proprietari". Acest document atenționa „că averea donată nu era ipotecată, donată sau împroprietărită, iar primăria trebuie să rezolve orice fel de litigiu în folosul Episcopiei [3, f. 20-21].

Amenajarea spațiului din jurul episcopiei și catedralei episcopale reprezenta o altă direcție asupra căreia s-a axat activitatea. Episcopul insista ca casele din jurul catedralei și a reședinței să aibă un aspect de vilă și toate edificiile să corespundă acestor cerințe. Se mai cerea ca terenurile din acest cartier să fie ocupate de funcționari de etnie română, dar nu de străini sau alte credințe, iar „în jurul Palatului episcopal se vor executa numai clădiri de parter-etaj, având 8-10 m la cornișe, în stil de vilă (fără calcane), retras cu 4m de la stradă, având grădini în față [2, f. 118]. În cadrul ședinței din 31 august 1923 a Consiliului tehnic superior s-au discutat observațiile înaintate de Episcopia Hotinului și propunea spre aprobarea acestor solicitări menționate anterior.

Corespondența insistentă a Episcopiei cu diverse instituții publice a stopat temporar emiterea autorizațiilor de construcție pentru funcționarii care fuseseră împroprietăriți. Pe 21 august 1924, într-o scrisoare în adresa Mitropoliei Ungrovlahiei și mitropolitului-primat al României, Miron Cristea, din București din parte

unui grup de 66 de „funcționari săraci împroprietăriți, deținători de documente oficiale de împroprietărire din partea statului, „se plângeau împotriva Episcopului Hotinului Visarion Puiu” și „solicitau dreptate creștinească”. Motivul acestor supărări consta în faptul: „Episcopul Visarion Puiu nu dă voie să construim și să fie împrejmuite terenurile cu care au fost împroprietăriți”, chiar dacă au „aprobări anterioare” emise de Primărie. Învinuirile erau aduse împotriva planurilor mărețe a episcopului de a ridica pe terenul dat un oraș bogat, luxos și modern după modelul Parisului, iar casele modeste construite sunt amenințate spre a se demola” [2, f. 27, 27 v].

Concomitent pentru împărțirea bine structurată și aspectul general plăcut al noilor terenuri sub cartiere, episcopul Visarion Puiu opta și pentru partea sanitară și anume: asigurarea orașului cu apă și canalizare nu se regăsesc în planul inițial de sistematizare a orașului. Adresările făcute pe 23 septembrie 1923 către Ministerului sănătății publice, muncii și a ocrotirii sociale, pentru intervenție în ameliorarea „sanitară a orașului”, au rămas doar pe hârtie. Deja în martie 1924 revine la corespondența cu acest Minister prin care se „indigna” că planul nu este aprobat, dar „în oraș s-au făcut pare în chip ostentativ câteva fabrici de ulei, mici, dar în condiții absolut condamnabile” [2, f. 10, 21]. Afirmațiile episcopului Visarion Puiu sunt confirmate și de datele statistice despre întreprinderile din oraș. În anul 1923 pe strada Berthelot erau înregistrate 2 fabrici de ulei [12, p. 24], iar „la începutul anilor 30 ai sec. XX se numărau 28 de fabrici de ulei” [8, p. 472]. Amplasarea fabricilor într-un cartier de locuit, în care nu exista canalizare, apeduct, străzile erau înguste, nepavate – toate acestea ridicau suspiciuni și nemulțumirile din partea Episcopiei Hotinului.

Corespondența insistentă și nemulțumirile episcopului aveau o cauză întemeiată: cum va fi organizat terenul și accesul spre reședință și catedrală, aspectul vizual, infrastructura orașului, care nu se regăsea în plan inițial, aprovizionarea cu apă și canalizare. Previziunile date trebuiau să se regăsească în planul de sistematizare a orașului aprobat în vara anului 1924 și în regulamentul de construcții a municipiului Bălți, aprobat de Comitetul local de revizuire prin decizia nr. 275 din 1 august 1930. Regulamentul de construcții a inclus cartierul Pământeni în „zona caselor de locuit” [7, f. 4]. Din articolul 33 al aceluiași regulament se prevedea „că orice clădire construită în vecinătate cu clădirile publice cum ar fi: biserici, case de rugăciuni, școli etc., situată la o oricare depărtare de aceasta, va avea pe lângă fațada dinspre stradă o altă fațadă spre clădirea publică”, iar în articolului 41 se menționa despre strada pe care era construită catedrala episcopală „întreaga stradă Berthelot până la Podul Chișinăului se interzic construirea pereților din nuiele cu lut sau din scânduri”, iar despre partea sanitară în oraș, conform articolului 121, în jurul „bisericilor, spitalelor, școlilor în clădiri proprii și a caselor de rugăciuni se interzice orice instalare de comerț, de industrie insalubre sau zgomotoase. Asemenea și bisericilor și caselor de rugăciuni se interzice construirea latrinelor, closetelor, grajdurilor, spălătoriilor și bucătăriilor de raport” [7, f. 11 v, 13, 28].

Regulamentul de construcție a municipiului Bălți aprobat de administrația comunală cel mai bine se raporta la cartierele vechi ale orașului, pentru cartierele noi planul de sistematizare necesita multe modificări. În regulament nu au fost incluse condițiile aprobate în octombrie 1923 de Consiliul tehnic superior al Ministerului de Interne despre clădirile din jurul palatului episcopal, nu au fost realizate studii detaliate cu privire la planul de parcelare a terenurilor împroprietărite. Chiar dacă lipsea documentația oficială, administrația comunală a dat 52 de autorizații de construcție în cartierul Pământeni între 1927-1934. Prezintă interes raportul din 18 august 1934 emis de inspectorul general administrativ din cadrul Ministerului de Interne, Avel Crudu, cu privire la situația edilitară a municipiului Bălți. În raport se critică administrația comunală a municipiului care „n-a fost la înălțimea îndatoririlor ei.., de aceea dezvoltarea orașului și-a urmat drumul vechi, făcând să răsară din pământ clădiri, unele mai hidoase decât altele, străzi strâmbe și glodoase și întortocheate”. Însă episcopul Visarion Puiu a „luat inițiativa de trezire și de îndreptare, străduind în special să împiedice aplicarea vechilor sisteme în cartierele noi, ce se ridică pe proprietățile noilor împroprietăriți” [2, f. 224]. Raportul dat concluzionează asupra stării în care s-a ajuns, una din cauze fiind atribuită modului de împroprietărire și posibilitățile materiale a celor împroprietăriți. Funcționarii cu venituri modeste și-au construit casele pe străzile principale ale cartierului, fără să urmeze indicațiile regulamentului de construcții. Neîndeplinirea obligațiunilor și lipsei de control a administrației comunale urbane au creat nemulțumirile episcopului și ale funcționarilor împroprietăriți din noul cartier.

Într-un raport al serviciului comunal al Primăriei orașului Bălți, din 28 iunie 1939, este descrisă situația creată ca urmare a punerii în aplicare a reformei agrare din 1922, unde foștii proprietarii continuau vânzarea terenurilor de pământ, mulți străini veniți acaparau samavolnic terenuri în partea de nord a orașului, iar comisiile interimare comunale nu luau nicio măsură. Abia în anul 1936 s-a luat o decizie prin care se recunoștea situația anormală din oraș și se interzicea ocuparea terenurilor libere și verificarea cadastrală pentru proprietățile existente [5, f. 30].

Comitetul cetățenesc și problemele orașului Bălți

Altă direcție care a adus rezultate pozitive urbei bălțene a fost crearea unui comitet cetățenesc pentru identificarea și rezolvarea problemelor comunale din orașul-reședință. Crearea acestui comitet trebuia să-l ajute pe episcop să influențeze luarea deciziilor în folosul orașului și întregii Episcopii. Multiple solicitări, rămase doar pe hârtie, l-au motivat pe Visarion Puiu pentru a uni un grup de cetățeni responsabili, reprezentanți ai autorităților locale, pentru a lua decizii în folosul dezvoltării orașului Bălți. Primul demers a fost înaintat la 18 ianuarie 1925 în cadrul unei convocări ale cetățenilor în sala consistoriului. Procesul-verbal reunește 22 de semnatari conduși de către episcopul Visarion Puiu. Constantin Tomescu menționa că însăși „feluritele persoanele" aflate „deasupra frământărilor politice" vin „să sprijine cu egală bunăvoință actualul și viitoarele consilii comunale" propunând o listă de solicitări care trebuiau să îmbunătățiască situația celor 61.000 de locuitori ai orașului Bălți. În prima listă se propune următoarele: curățirea, pavarea și alinierea străzilor; procurarea unei ape bune de băut, luminarea orașului cu electricitate îndestulătoare, realizarea unei hale (piețe) moderne pentru negoțul cărnii, a zarzavatului și a peștelui, legarea orașului de centrele țării prin terenuri bune și îndestulătoare negoțului său întins, construirea localurilor instituțiilor publice precum tribunalul, primăria, liceu și școli primare, construirea unei băi publice moderne, a unui azil pentru bătrâni și a mai multor dispensare pentru săraci, a unei săli de teatru, concerte și conferințe culturale" [2, f. 39]. Solicitările menționate trebuia să încurajeze „raportul comercial" pentru orașul „grânar" și „un însemnat nod de cale ferată" cu centrele comerciale din Odesa, Ucraina, cu centrele comerciale de pe Nistru. Acest proces-verbal a fost înaintat primăriei orașului, ministerului de interne și a fost făcut public populației din oraș. Propunerile înaintate trebuiau să cuprindă toate aspectele vieții ale orașului Bălți, iar diversitatea personalităților influente la acea etapă avea drept scop să „ridice bunăstarea" pentru care opta episcopul Visarion Puiu.

Pe 30 iunie 1932, un al doilea comitet format din fruntașii orașului a fost convocat în clădirea reședinței episcopale pentru a rezolva problemele legate de inundația din acel an. Comitetul a decis înaintarea a 18 puncte care trebuiau să rezolve următoarele probleme: determinarea granițelor orașului, planul de sistematizare a orașului, alinierea străzilor, canalizarea, curățarea străzilor, apa, pavajul, lumina electrică, hala, localurile școlilor primare, azilul de bătrâni, parcul de obor, biserica oborului, plantarea dealului din sud, deschiderea unei străzi noi între podul Răutului și oraș, șoseaua spre Rîșcani, cimitirele, îngrijirea plantației de pe străzi [2, f. 157].

În cadrul acestor comitete au fost promovate direcțiile de acțiuni de către episcop și s-a reușit includerea în planificarea urbană structurarea drumurilor, pavarea străzilor, lărgirea străzilor, crearea drumurilor naționale cu scop de facilitatea relațiilor comerciale. S-a reușit construcția unui pasaj superior de beton armat peste CFR între 1930 – 1931 lângă gara Pământeni [5, fila 99], lucrările fiind efectuate concomitent cu pavarea bulevardului Carol II de către Casa autonomă a drumurilor. După construcția pasajului, strada, care unea cartierul Pământeni cu șoseaua Râșcani, până la 1938, a avut numele lui Visarion Puiu [6, f. 450; 4, f. 7]. Pentru a facilita accesul spre reședința episcopală „s-a creat un drum direct spre episcopie de pe șoseaua Rîșcani" [2, f. 114] și un drum local dintre Bălți spre Glodeni. Un alt proiect realizat și finisat până la vizita regală din 1935 a fost lărgirea și amenajarea trotuarelor din strada Berthelot, informație o găsim în raportul primarului Petru Vrab din ianuarie 1936 [18, p. 4].

În anul 1933 episcopul Visarion Puiu înaintează demersuri cu privire la aprobarea unui teren pentru viitoarea aerogară la Bălți și colectarea de fonduri „la procurarea unui avion pentru Episcopia Hotinului. În mai 1933, Ministerul apărării naționale, serviciul Aviația Civilă înaintează un răspuns Episcopiei în care îi mulțumea pentru „interes în dezvoltarea aviației naționale și trimitea la Bălți un delegat pentru ajutor" [2, f. 147-148]. Pentru a soluționa problema terenului pentru aeroport episcopul propunea un teren

din cota de 100 ha al foștilor proprietari de pământ Catargi, pe care primăria trebuia să-l obțină. Propunerile episcopului au avut rezultate, deoarece până în 1940 pe hărțile din acea vreme în jurul orașului identificăm terenuri folosite ca spațiu de decolare a avioanelor.

O mare realizare reprezintă grija Episcopiei Hotinului în amenajarea orașului cu spații verzi. Din terenurile obținute de primăria orașului a fost organizat un parc și o pepinieră în fața palatului episcopal, în toamna anului 1932 a avut loc plantarea unei porțiuni de 6 km pe drumul Bălți – Soroca cu copaci de salcâmi și plopi piramidali [2, p. 66, 142] și sădirea copacilor în zona de sud a orașului, peste râul Răuțel [2, f. 144]. O solicitare a episcopului a fost și înființarea unui parc în piața oborului, lângă biserica Sfinților Voievozi. A fost găsit și un arhitect peisagist din București, V Topka [2, fila 204], dar inițiativa a fost respinsă de primăria orașului, care trebuia singură să se ocupe de amenajarea acestui spațiu verde [2, f. 194].

La 12 februarie 1934 este înaintată o nouă solicitare din partea consiliului comunal [2, f. 162 v]. Programul propus includea deja 20 de puncte: întocmirea planului deplin al orașului Bălți, aducerea apei de băut din cele mai sănătoase localități, producerea luminii electrice la uzina comunală proprie, canalizarea întregului oraș, organizarea serviciului tehnic comunal pentru a ușura plantarea arborilor, pavarea străzilor și deschiderea bulevardelor (străzi largi și drepte), înființarea a câtorva piețe libere și a unei grădini publice, construirea unei hale centrale destinată alimentelor și a câtorva hale mai mici prin diferite mahale, realizarea unui local propriu pentru primărie, cu birouri pentru a putea fi închiriate, crearea unui abator comunal sistematic, a unei băi comunale centrale (la subsol urma să fie baia, la parter – prăvălii, dar la etaj – o sală mare de spectacole și conferințe), organizarea tuturor serviciilor de curățare a orașului, inclusiv o pompierie, unui local propriu pentru școală primară, a unui nou drum cu pod între gara mare și oraș, secarea bălților dintre Slobozia și oraș, amenajarea unui ștrand (patinaj), plantarea coastelor dealurilor cu pădure, construirea unui nou podeț peste Răuțel, spre iarmarocul de vite ce trebuia mutat în câmp, dincolo de pârâu, rămânând lângă spital târgul de cereale și bâlciul anual, canalizarea apei Răuțelului începând de la ferma Flămânda până la ieșirea din oraș, canalizarea Răuțelului de la Teioasa până la vărsarea lui în Răut, reluarea de către primărie a tuturor terenurilor acaparate de locuitorii străini din localitate, spre a forma o avere imobiliară comunală de rezervă, oprirea măririi razei orașului și a împroprietăririlor gratuite a locuitorilor, rezervare unui teren de 30 ha pentru stația civică. Aceste solicitări au fost parțial îndeplinite. Printre aceste realizări menționăm: o hală centrală pentru alimente, edificiul pompieriei [20, p. 8], local pentru o școală primară [19, p. 4].

Inițiativa organizării unui comitet cetățenesc a avut un scop bine determinat care a implicat persoane publice cu dorință de-a realiza ceva util pentru orașul Bălți. Însuși Efimie Popovici, notar public, menționa în 1937 că „un oraș ca Bălțiul, cu mari perspective, era sortit pieirii din cauza unor oameni nedestoinici la conducerea lui. Dar în ultimii ani au însemnat o perioadă de refaceri și progres, deși nu s-a lucrat mult pe tărâm edilitar, în schimb oamenii responsabili au început să priceapă necesitatea unor sforțări pentru o ridicare a Bălțiului” [15, p. 30]. De asemenea și primarul Ștefan Pirogan menționa aceleași implicări ale consiliului cetățenesc în rezolvarea necesităților orașului Bălți [14, p. 24-30].

Concluzii

Întreaga activitate a episcopului Visarion Puiu în dezvoltarea și amenajarea urbană a centrului de reședință a avut rezultate pozitive. Implicarea unui episcop în planificarea urbanistică au adus noi viziuni de amenajare de cartiere, promovarea stilului național, implicarea persoanelor active în procese importante de decizie rezultate și după anul 1935. Din cauza provocărilor timpului: lipsa banilor, fondurilor de construcție, specialiștilor tehnici, constrângerilor legislative, impactul acțiunilor episcopului au avut o semnificație deosebită. Acțiunile sale au demonstrat că dezvoltarea unui oraș poate fi realizată prin activități comune și implicarea tuturor reprezentanților societății active, care pot contribui la schimbări sociale și culturale și pot moderniza un oraș de la periferia țării.

Referințe bibliografice:

1. Agenția Națională a Arhivelor Direcția Generală Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANADGANRM). Fond 6, inv. 4, dosar 1400.
2. ANADGANRM. Fond 1217, inv. 1, dosar 25.

3. ANADGANRM. Fond 1217, inv. 1, dosar 1146.
4. ANADGANRM. Fond 1456, inv. 1 dosar 1.
5. ANADGANRM. Fond 1456, inv. 1, dosar 56.
6. ANADGANRM fond 1456, inv. 1, dosar 65.
7. ANADGANRM, fond 1456, inv. 3 dosar 39.
8. Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură. Editura Mosse. București, 1931-1932.
9. BĂRBULESCU, M. Bălți 1818-1944, București, *Editura Academiei Române*, 2017, ISBN 978-973-27-2812-3.
10. CORNEA, S. *Organizarea administrativa a Basarabiei sub ocupația țaristă 1812-1917*. Brăila, Ed. Istros, 2019.
11. Episcopia Hotinului, 1936, nr. 1.
12. MIHALEVSCHI, R. „100 *лет* AO „Floarea Soarelui". История крупнейшего производителя растительного масла в Молдове от основания до второй мировой войны." În: *Anuarul catedrei de științe socioumane și asistență socială*. Bălți, 2022. ISBN: 978-9975-50-274-0.
13. MOLCOSEAN, A. Procesul de împoprietărire a locuitorilor orașului Bălți în perioada anilor 1932-1933. În: *Dialogica,* anul V, nr. 2, 2023, ISSN: 2587-3695.
14. PIROGAN, Șt. De ce are nevoie orașul Bălți. În: *Monografie rezumativă de L. Rozentuler,* 1936.
15. POPOVICI, E. Nevoi locale. În: *Primul ghid al municipiului Bălți sub red. I. Broitman* 1937-38.
16. ȘLAPAC, M., CEASTINA, A. Mărturii documentare privind evoluția arhitecturl-urbanistică a orașului Bălți (sec. XIX – înc. sec. al XX-lea). În: *Cultura promovării orașului Bălți*. Chișinău, editura Știința, 2023, ISBN: 978-9975-85-413-9.
17. TOMESCU, C. *10 ani de la reînființarea Episcopiei Hotinului*, 1923-1933. București, 1935.
18. Замощение и ремонт улиц Бельцы за последние два года. În: *Бессарабское слово,* din 01.01.1936.
19. Здание для женской гимназии. Бельцы за последние два года. În: *Бессарабское слово*, din 01.01.1936.
20. Помещение для пожарной части. În: *Бессарабское слово,* din 08.03.1936.

Date despre autor:
Mariana MIHALEVSCHI, doctorandă, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, colaboratoare a Muzeului de Istorie și Etnografie, mun. Bălți.
ORCID: 0009-0007-0800-0805
E-mail: mariana.mihalevschi@gmail.com

Prezentat: 29.09.2025